

LEVELEK

ERDÉLYI LEVÉL. Az erdélyi magyar irodalom kilenc év alatt örvendtes fejlődést és virágzást ért el. Költőink és íróink munkáira lassankint kezd fölfigyelni az egész magyar nyelvterület. Ez az irodalom az önértékű szép esztétikai mértéke alatt érzi magát és ahhoz igyekszik közeledni. De tagadhatatlan, hogy mint ilyen, csaknem kizárólag a művelt intelligenciához szól, még akkor is, ha a népről beszél. A jövő szempontjából egy súlyos aggodalom kíséri ezt a lendülő irodalmat. Az erdélyi magyarság előtt kétség-telenül az elszegényedés és a magasabb pályákról való leszorulás sorsfolyamata áll. A művelt középosztály már ma is csak egy kis százalékát teszi az erdélyi magyarságnak s ez a százalék minden valószínűség szerint nem növekedni, hanem csökkenni fog. Erőnk, jövőnk tehát szinte kizárólag a földműves népben és a kisiparosságban van. Iskolapolitikánknak és pedagógiánknak is mind nagyobb tudatossággal kell berendezkednie arra, hogy egy körét és tudományos nívóját tekintve kisebb, de intenzitásában és lelkeségében mégis kerek, befejezett és életképes műveltséget nyújtson a népnek. Ez a körülmény új, parancsoló feladatokat állít az erdélyi magyar irodalom elé is. Életformáló, nevelő és átható erővel kell belekapcsolódnia a nép életébe. Ennek a feladatnak van egy nagyon szerencsés és örvendtes segítőtevényezője: maga a nép, amely csodálatraméltó érdeklődéssel keresi, szomjazza, vásárolja és olvassa a magyar könyvet. Mivel magam is szerveztem és irányítottam egyháza-
mon belül egy népies irodalmi vállalatot, ezt az állítá-
somat meglepő statisztikával tudom igazolni. Évről évre kiadott naptárunk tízezer példányban, napok alatt fogy el, pedig legalább tíz-tizenöt különféle magyar naptár jelenik meg az országban. Népies füzeteink, szépirodalmi és ismeretterjesztő tartalommal, ötezres példányszámban jelennek meg és legkésőbb két év alatt elfogynak. Egyházi énekeskönyvünk, melyet úgy állítottunk össze, hogy minél költőibb és irodalmibb nívójú is legyen, négy év alatt ötven ezer példányban kelt el csak az erdélyi egyházkerület területén, pedig számba kell venni, hogy a Szatmár—Várad—Temesvár vonalon van még egy másik

egyházkerületünk is, mely más énekeskönyvet használ. A Biblia iránti érdeklődés is nagy, évente átlag tízezer darabot adunk el csak a saját területünkön. Kétségtelen tehát, hogy az erdélyi magyar nép szereti, óhajtja és várja a neki való irodalmi táplálékot. Valóban itt az ideje, hogy íróink legnemesebb ambícióját képezze a művészi értékű népies irodalom megteremtése és művelése. Ennek a munkának itt föl sem becsülhető nemzetmegtartó jelentősége van. Világos, hogy amilyen mértékben csökken a magyar élet intézményes ereje, olyan mértékben válik a betű, a könyv mind kizárólagosabb és egyedülállóbb eszközzé a nemzeti lélek, az emberi jellem és a nemesebb élet megtartásának és nevelésének.

A nép lelki és szellemi szükségleteinek azokon a speciális területein kívül, melyeket az egyházak vannak hivatva kielégíteni, ott van az a közös nagy feladat, melyet csak a felekezeti szempontok által nem irányított irodalom valósíthat meg: a nemzeti öntudat és a nemzeti mult kincseinek megőrzése és továbbfejlesztése. Tudni kell, hogy ez elé a feladat elé már az iskolákban is nehézségek gördülnek, mert az állami tanterv egyik fokozatú iskolában sem ad kellő teret és alkalmat a magyar történelem és irodalom megismertetésére. Pusztán az iskolai tanítás mellett egyik-két évtized alatt a nemzeti történelem és irodalom anyaga csaknem teljesen kiveszne a felnövekvő generáció lelkéből. Marad tehát a család, mint munkatér, és a szabad irodalom, mint munkaeszköz. Az erdélyi irodalomban ezt a feladatot eddigelé tudatosan és tervszerűleg a kolozsvári Minerva kiadótervszervezőtársaság kezdeményezte és folytatja a Magyar Nép c. néplap és annak könyvtára által. Legfőként arra törekedett, hogy a magyar költészet kincseiből s a nemzeti multból, továbbá a nemesebb népszokásokból adjon olcsó és mégis értékes gyűjteményeket a nép kezébe (Szavalókönyv, Históriai könyvecske, Vőfélykönyv, Bokréta Jókai műveiből, Műkedvelők színműtára, Daloskönyv stb.). Kiváló írónk, Benedek Elek írta meg ebben a sorozatban a Magyarok történetét s adta ki az erdélyi népmondák gyűjteményét. Kétségtelen, hogy ez a vállalat tett eddig legtöbbet a nép irodalmi neveléséért s ha eredeti erdélyi

alkotásokat még kevésbé adhatott, annak oka éppen abban rejlik, hogy még kevés írónk lelkét ragadta meg ez a legnagyobb jelentőségű misszió. A mostani karácsony különben ezen a téren is hozott egy kedves és értékes ajándékot: Szentimrei Jenő Verses Magyar Krónikáját, mely könnyed, zengő magyar versekben egész történetünket felöleli s kiváló érzékek örökít meg minden fontos és nevelőhatású személyt, eseményt. Meg vagyok győződve róla, hogy rövid idő alatt népünk legkedvesebb olvasmánya lesz s szívvel örülök, hogy a könyvecskét éppen az én iratterjesztésem adta ki.

A népies irodalom mellett éppoly égető és rokonszellemű szükséglet a gyermek-, ifjúsági és tankönyvirodalom művészi és nevelői értékű megalkotása. Az első kettőben Benedek Elek végez gyönyörű munkát, de a tankönyvekkel még rosszul állunk: csak a gyors szükség követelte, nem megfelelő termésünk van. De reméljük, hogy igazi feladatunk mind öntudatosabb fölismerése megtanít súlyos történelmi misszióink megfelelő betöltésére.

(Kolozsvár.) Makkai Sándor.

A BIBLIOTHÈQUE NATIONALE KIÁLLÍTÁSAI. Örömmel szólok e lap olvasói előtt a Bibliothèque Nationale-ról és kiállításairól: nemcsak azért, mert szívvel ragaszkodom e nagymúltú és nagytevékenységű intézményhez, ehhez »az agg és nemes hölgyhöz, akit — mint egy volt miniszter mondta — minden egyes franciának tisztelni és szeretni illik«, hanem mert őszinte híve vagyok a nemzetközi szellemi együttműködésnek, amely, úgy érzem, forrása lesz egy eljövendő új humanizmusnak. A Bibliothèque Nationale s vezetője, Roland-Marcel, nem maradhattak közömbösek ez európai mozgalommal szemben; s míg egyrészt, épp legújabbán, értékes adományokat kaptak idegenből, így például Amerikából, a bécsiektől, az oroszoktól s a budapesti Nemzeti Múzeumtól, másfelől, a külföldiek egyre növekvő látogatásaira s a könyvkölesönző-osztálynak mind erősebb forgalmára való tekintettel, egyik napról a másikra egész új szervezetet kellett teremteniök. S mi sem szolgálhatott jobban a könyvtár jó hírnevének és háború utáni föllendülésének, mint az utóbbi években egymásután rendezett kiállítások.

Időrendben a legelső 1924 tavaszán nyílt meg. »Válogatott ritkaságok a legutolsó öt századból« címmel bizonyos áttekintést nyújtott a Könyvtár legféltettebb kincseiből, kezdve attól az időponttól, amikor V. Károly király a Cité-beli palotából a Louvre egyik tornyába tétette át könyvgyűjteményét (1367), de főképp I. Ferencnek, a francia renaissance műkedvelő királyának korától fogva, aki nagy barátja volt a szebbnél-szebb könyvtábláknak, pártfogója kora tudósainak, mint például Robert Estienne-nek vagy a hellenista Guillaume Budé-nek, s aki a Collège de France-ot s a Bibliothèque Nationale tulajdonképpeni alapját, a köteles könyvbeszolgáltatást is megteremtette. Itt, ezen a kiállításon csodálhatták először akárhányan a legritkább eredeti kiadásokat és kéziratokat: így a »Ballade des hauls bonnets«-t, a francia xylographikus nyomás egyetlen ismeretes példányát; aztán az »Epistolarum liber«-t, Gasparin de Bergamétól, amely az első nyomtatott könyv Parisban és Franciaországban; Michel Servet »Christianismi restitutio«-jának egyetlen fennmaradt példányát, amely, bár szintén megpörköldött, nem semmisült meg a máglyán; Pascal Gondolatainak (»Pensées«) prae-originalis kiadását (1669), amely egy évvel előzi meg az eredetinek tekintett kiadást; Homeros görög s latin szövegét, Chateaubriand jegyzeteivel; s néhány olyan kéziratot, amely csak ekkor került közszemlére.

A második kiállítás: »Ronsard és korszaka« címen (1925), a renaissance e nagy költőjének négyszáz éves születési évfordulóját ünnepelte. Ronsard-t s a Pléiade tagjait a kor híres műhelyeiben készült eredeti kiadások képviselték, egykorú tudományos művek s egynéhány kézirat társaságában, mint például Navarrai Margit egy levele Catherine de Médicis-hez, vagy a Stuart Máriáé IX. Károlyhoz...

A »Középkori Kiállítást« (1926 elején) főképpen kéziratai tették nevezetessé. A tudósok ismerték őket: Máté evangéliumát, a VI. századból; Nagy Károly Evangéliariumját; Kopasz Károly bibliáját; Szent Lajos zsolttáros könyvét; Joinville Szent Lajosát; Petrarca De Viris Illustribus-át, a költő arcképevel ékesítve; Berry herceg imakönyvét; Josephus Antiqui-

tates-át, Fouquet remek miniature-jeivel; René király imakönyvét; a Strasbourgi esküvést; Toursi Gergely Historia Francorum-ját; az Orleansi Szűz periratát; s megannyi felbecsülhetetlen értékű ritkaságot...

A legutolsó kiállítás a francia történelem legragyogóbb századának, XIV. Lajosnak volt szentelve (1927), a Könyvtár mai elhelyezkedésének pontosan kétszázadik évfordulóján. A siker egyik főtenyezője a kiállítás kerete volt: a »nagy század« kincsei abban az épületszárnyban kerültek közszemlére, amelyet Mansart alkotott Mazarin bíbornok számára (1645) s amelyet tavaly restauráltak, Grimaldi és Romanelli falfestményeivel egyetemben. Maga a »Mazarine-galéria«, mai állapotában, a világ egyik lecszebb kiállítási terme: falmezőit és mennyezetét, stucco-keretek s figurák közt, mitológiai freskók borítják, amelyek versenyt ragyognak a korbéli bútorokkal, falszönyegekkel és csillárokkal. A látogatók itt valóban a kor levegőjét élvezhették, amely a fényes keretből s a kiállított ritkaságokból egyforma erővel áradt. A Könyvtár mai vezetői, a tudósok, a műkedvelők, az állami és a magángyűjtők új életre kellették mintegy ezt az egész századot, amelyet, könnyebb áttekintés végett, bizonyos szakaszokban csoportosítottak.

Az első csoport kincsei közt, amelyek XIII. Lajosnak, a napkirály elődjének utolsó éveibehez fűződnek, hadd említem meg névszerint Descartes egy levelét Huygens-hez, a mozgásról és a súlyról; a *Discours de la Méthode*-nak első, leydeni kiadását (1637); s Pascal Gondolatainak eredeti kéziratát. A második csoportból, amely már az ú. n. Régence s XIV. Lajos házassága köré halmozódik, kiemelem az ifjú király első latin dolgozatait; *Mazarin* kardinálisnak 15 apró jegyzetkönyvét, olaszspanyol-francia keveréknyelven fogalmazva, amelyeket Victor Cousin oly sikerrel használt fel a Fronde történetének megírásánál; *Retz* bíbornok emlékiratait s *Mlle de Montpensier*-ét, mindkettőt az eredeti kéziratban. A harmadik csoport már a királynak és kormányának tevékenységét illusztrálja; itt vannak mindenekelőtt a király kéziratok emlékiratai; a Bastille-beli foglyoknak s a toulon-i gilyaraboknak névjegyzéke, egymásmellett, kéziratban, nem messze a protestánsok

nantes-i szabadságlevelének visszavonásától; s valamennyi közt kiragogy az a páratlan szépségű díszmű, amely a király idejében készült s a fontosabb események emlékére vert érmeokről szól, szobnél-szebb metszetekkel és könyvdiszkekkel s a királyi nyomdának e célra öntött betűivel. S végül külön osztályt kapott a korbéli irodalom, művészet és tudomány; itt van többek közt, *Corneille* Polyeucte-je, *Racine* tizenkét darabjának eredeti, maroquin-be kötött kiadásai, ugyanannak a *Racine*-nak kéziratok testamentuma, *Molière* első teljes kiadása (1666.), *Chauveau* metszetével a címlapon, ugyancsak *Molière*től egy aláírás, amely azért értékes, mivel *Molière* kéziratjai legnagyobbbrészt elvesztek; itt vannak a *Comédie Française* híres *La Grange*-jegyzetei, amelyek az akkori szintársulat mindennapi életéről adnak számot; *La Bruyère* *Caractères*-jeinek eredeti kiadása (1688); *Mme de Sévigné* leveleinek legelső, igen ritka kiadása, amelyből csak három példány ismeretes; *Saint Simon* herceg emlékiratai, a Könyvtár legújabb szerzeménye, a Hachette-könyvkiadó cég ajándéka; *Perrault* Meséi, első kiadásban, amelyből mindössze két példány maradt (Barbin, 1697). Nem szólok a kastélyok, az udvari ünnepek leírásairól, a gyönyörű könyvkötésekről, a kéziratok levelekről; inkább a metszetek közül ragadok ki egynéhány remekművet: a legszebb talán a napkirály »oroszlánkörmös« arcképe, *Robert Nanteuil* remeke, körötte, mint az udvaroncok, *Mazarin*, *Turenne*, *Colbert*, *Fouquet* s más korbéli hírességek arcképeivel; itt vannak még, néhány kitűnő művel, *Callot*, *Claude Lorrain* s főleg *Masson*, akinek egy-egy arcképe a mesterség csúcását jelzi. De félek, máris kifárasztom az olvasó figyelmét. Még csak annyit, hogy e sok kincs nem csupán a Könyvtár tulajdona: némelyiket más könyvtárak kölcsönözték a kiállítás céljaira (mint például a *Mazarine*-, a *Ste Geneviève*- s az *Arzenal*-könyvtár), míg egyes bútorok és műtárgyak magánosok gyűjteményeiből kerültek hozzánk; s ha még végül megemlítem a művelt világ érdeklődésének komoly erkölcsi támogatását, nagyjában meg is neveztem azokat a tényezőket, amelyek e kiállítást valóságos eseményé avatták.

(Paris.)

André Fevret.

A MULT ÉV IRODALMI ESEMÉNYEI OLASZORSZÁGBAN. Nem kezdhetjük jobban a mult évnek e rövid szemléjét, mint hogy kiemeljük Salvatore di Giacomo *Poesie* című költeménykötetének legutóbbi kiadását, melyet Riccardo Ricciardi nyomdája bocsátott közre. A nagy nápolyi költő úgyszólván valamennyi verses művét nápolyi dialektusban írta, éppen úgy történelmi tanulmányait és novelláit is. Általánosságban a tájszólás akadályát jelenti az irodalmi művek közkinccsé válásának. Azonban di Giacomónál oly életteljes a nyelv és költői személyisége annyira kimagasló, hogy ma már a kritika nem habozik őt behelyezni az elmúlt század dicsőséges négyyszögébe, melynek három sarkát Carducci, Pascoli és Gabriele d'Annunzio foglalja el. Di Giacomo számos költeménye — különösen a *Marechiaro (Holdvilágos tenger tükre)* — bejárta az egész világot a dal szárnyain s mindenfelé elvitték a város és a tenger varázsát, ahonét, mint Vénusz a habok közül, szépséggel és bájjal kerültek ki. Di Giacomo költészete számos, fájdalomban fogamzott gyöngyöt termel ki s belőlük felséges és előkelő művészet sugárzik szét. Carduccin kívül egyetlen olasz költő sem tudta az olasz balladát az övéhez hasonlítható eredetiséggel és nagyszerűséggel megszólaltatni. Di Giacomo néhány költeménye ezenfelül sok oly eszmét tartalmaz, melyeket később drámákban dolgozott fel; ezek közül kettő a közel jövőben kerül olasz színpadon előadásra, Vera Vergani előadó művészetének tolmácsolásában.

Hogyha most e költőtől, akinek szellemi irányzata az elmúlt generációhoz tartozik, a megállapodottabb új írókhoz térünk át, találkoznak Alfredo Panzini *I tre Re con Gelsomino, buffone del Re (Három királyok és Gelsomino, az udvari bolond)* című fantasztikus regényével, amelyen a szerző hat éven át dolgozott; ez a mű az író eddig teremtett alakjainak és anyagának szimfonikus megjelentetését képviseli, de új motívumot is fedeztünk fel benne, amely méltó arra, hogy kiemeljük.

Panzini sajátossága mindig abban a magatartásban nyilvánult meg, hogy a modern élet tüneteivel szemben irónikusnak és zavartnak mutatkozott, áthatva a régi jó idők elmúlt csöndjétől és szépségeinek nosztalgiajától. Nem azért, mintha Panzini éppenséggel

laudator temporis acti volna: az antik és modern életet egybefonó *Santippe* című regényében megértő módon tárgyalja és védelmezi Sokrates feleségének szerepét, a mai életből vett motívumokkal megmagyarázza a korszakok hasonlatosságát és azt, hogy a mai életjelenségek tulajdonképpen minden időkben változatlanok. De legjobban kedveli látott arcok és jellemek szerepeltetését.

Legutóbbi regényének fantasztikus beállítását két világot között összehelyezése: a XVII. századot és az amerikai szellemű korszakot. Az előbbi korszak dicsőséges megsemmisüléséből és a másodiknak diadalából nála keserű bölcsekedés fakadt. Azok a modern emberek, akik valósággal istennek képzelik magukat, elfoglalják azok helyét, akik tiszta és szelíd szívüket felajánlották Istennek; a motorok zaja száműzi a megsértett egék arkangyalait; a technika haladásá kitépi az emberek szívéből a hit csodáját és Panzini szemében nem marad más, szemlélve e mindenhatóság tobzódását, mint az elmúlt idők utáni vágyakozás és egy fájdalmas leláncoltság érzete. De a lángelméjű szeptikus Panzini munkájának éppen az az új motívuma, hogy Isten megsiratása mégis az örökké élő Istent jelenti és aki visszasírja az elvesztett jót, az nem tagadhatja meg ugyanazon személyben és időben ezen jószág valódi létezését.

Panzini így, ha leplezetten is, egy új és ősrégi igazságot jelent be. De nem lehet ugyanezt mondani Pirandellóról, akit társadalomellenes és pesszimista irányzattal vádolnak és akinek ezzel szemben valamely állásfoglalással kellett volna válaszolnia. Ez a hely nem alkalmas arra, hogy felsoroljuk a Pirandello minden művében számtalan változatban található motívumokat, ez felesleges is volna a magyar értelmiség kiváló tájékozottsága és megérzése mellett. Csak arra utalunk, hogy a nagy és rendkívül eredeti szerző *Uno, nessuno e centomila (Egy, senki és száz ezer)* című új regényében a legélesebben jellemzi eszmei és relativista világnézetét. E regény legfőbb szereplője egy jómódú és jámbor polgár, aki egyszer csak felfedezi magáról, hogy föltétlenül önálló *egyéniség*, akinek megvan az énje, de különböző emberek megvalósításán keresztül *száz ezer* alakban változik, vagyis ő tulajdonképpen száz-

ezer embert jelent. Folytatva ezt a vegyelemzést, azt észleli még önmagán, hogy rajta keresztül pillanatok alatt változnak a képzetek és alakok a szerrint, ahogyan önmagát látja. Végredményben, miután csakis ily vonatkozásban képes énjének felismerésére és sohasem mint önálló egyéniség, rájön arra, hogy ő, aki valaha egy embernek képzelte magát, a valóságban nem rendelkezik a saját énjével és így lesz *senkivé*. E ponthoz jutva, a mások által rajta keresztül látott alakokat ádáz módon megsemmisíteni igyekszik és ebben a munkájában megbolondul. Mint bolond most már csak a tünetekre figyel és számára nem marad más hátra, mint meghalni. Ezután már csak percről percre tengődve várja az újjászületést.

Pirandello szemében így jut minden téma metafizikai — tehát *in carpe diem* optimista — megoldáshoz. Hasonlóan kevésbé vigasztaló bölcsélet nyilvánul meg *Diana és Tuda* című legutóbbi színpadi művében. Itt látjuk az élet és forma ellenállhatatlan változékonyságát és a művészetek által megállapított formák küzdelmeit a kikristályosodott formákkal és ezek pusztulásával. Így jönnek létre új művészi megérzések; minden művészi törekvés és maga az élet csak akkor lehet folytatólagos és lelkesítő, ha fölszabadul minden túlrídeg erkölcsi szabályzattól.

A *L'Amica delle mogli* (A feleségek barátnője), Pirandello legutóbbi színpadi műve, egy képzeletbeli hősnő története, aki azon férfiak számára gyártja a családi boldogságot, akiknek nem volt bátorságuk a vele való házasságra és akinek egyetlen régi barátja a neki jutott környezetben nem találta meg a boldogságot; viszont a férfitől, akit bírni és szeretni akar, megvon minden életlehetőséget és boldogságot. Pirandello humanizmusa azonban sokkal jobban látszik megnyilvánulni *L'esclusa* (Kitagadott) című régebbi regényében (e mű legújabb és ismét átnézett kiadása az elmúlt évben jelent meg), továbbá a *Novelle per un anno* (Novellák egy esztendőre), *La giara* címűekben, amelyek alapján méltán ismételjük a kérdést: vajjon a novellaíró és elbeszélő Pirandello nem múlja-e eredetiségében felül a megtapsolt színpadi szerzőt?

Pirandellóval együtt, de egészen más szempontokkal, lép át gyakran az

olasz határt Guido da Verona, a nagyközönség kedvelt regényírója, kinek ügyes munkáiból a külföldieskedő szalonélet, a dandy-szerelmek és a d'annunziói hatás árad ki. Ebben az évben két könyvet kaptunk tőle; az egyik címe: *L'inferno degli uomini vivi* (Élő emberek pokla), amely a Tüzföld aranykeresői közé visz és az *Azyadèh, la donna pallida* (Azyadèh, a halvány asszony), egy Párisban lejátszódó romantikus regény, amelyben da Verona érzéki irányzatától igyekszik szabadulni, hogy újra az emberibb és a valódi érzelmek húrjain játszhassék.

Tisztább és őszintébb emberi indulatokat vált ki azonban az újabb, ötödik és teljes kiadásban megjelent *Verginità* (Szűzi élet) című regény, amelyben Fausto Maria Martini, a háború nehéz rokkantja beszéli el kálváriáját a tetszhalotti vívódástól az apai szeretetig, az élet legtisztább és legnemesebb örömeig. E kiadást követte, egy évre rá, az *Il cuore che m'hai dato* (A szív, melyet adtál), egy másik önéletrajzszerű regény francia fordítása és holland nyelvű második kiadása, amelyben Fausto Maria Martini leleplezi egy őszintén és mélyen szeretett férfiú igazolatlan gyötrelmeit és féltékenységét.

Voltak, akik Martini egyéniségét a *vidékiek* (provinciális) szerzők közé akarták sorozni, mert szeretettel foglalkozik a vidéki emberek környezetének leírásával. Sokkal több okot szolgáltat erre Antonio Beltramelli, aki visszatért Romagna tartománybeli nagyeréjű szülőföldjéhez s megajándékozott bennünket *Il passo dell'Ignota* (Az ismeretlen út előtt) címen az esztendő egyik legérettebb regényével. Tárgyát abból a korszakból meríti, amikor a kommunista felfordulás alapján megrendítette a föld minden egészséges és egyszerű hagyományát s annak a tartománynak életéből, amely Mussolinint adta. A romagnai szerző e regényében feledhetetlenül igaz és élettelen alakokat alkotott, sűrűn átszőve a művet a vidék helyi sajátágaival és kiemelve a kor és társadalom szellemi és erkölcsi küzdelmeit.

Egyes vidékek életével és rétegeivel leginkább az úgynevezett *arte strapaesana*, a tiszta paraszti életet visszaadó irodalmi irányzat foglalkozik, amelyet legelső sorban Curzio Malaparte

Johnny Roosval

ning. Tillverkaren kan emellertid icke håller ansvarsbara en i den bormanska ateljén utgången mästare. Han står nämligen till flera än närmare en annan personlighet, den som svarat för det (ämnar icke publicerade) bristessiska altarskapet i Veckholmen (Upland). Både direktionsombudsman och den ovanliga kompositionen å Jungfru Maria-gruppen i Korsås kyrka visar dit honom. Men äfven i jämförelse med Veckholmsaltaret står Norvingrån på en högre konstnärlig nivå. Vissa figurer äro betydnerligt gammalmodigt (se Veckholmsaltarens och de ca. i 510:as 70 utförda Bormans skulptens stråkpunkter skulpterade), t. ex. den vänstra förgyrtensskulpturen i Kristi bes grändning, som följer de Röggeska skulptörernas stil i Stengrens af omkring 1490.

Nordingrån altarskapet är alltså tillverkat af en mästare, som hafv den bristessiska mästaren till Veckholms-skulpter och troligen äfven den bristessiska Jan Borman till förebilder och för rådgäring till en säcere del af samma period, som de nämnda ateljéerna verkat för Sverige, alltså till omkring 1500—20.

Fig. 36. Borgens kyrka, det östra nystvårta. — Kisthög borggräv, den inre delen Westr.

SNICKARKONST OCH SKULTUR UNDER 1000- OCH 1700-TALEN

EN ÖFVERSIKT AF HENRIK CORNHILL

SKULTUREN I SVERIGENS HÄRDET UNDER SVARER TID HAR utvecklats sig i två tydliga steg (se skolan), det äldre stämmer i Nordland också förtätt efter 1300, thuru det i rikets centrala deler redan tillfogar sig nya för de yngre formerna. Det yngre skolets högrymda märkade af Ulfen och Urvellits uppföljande. Det

* Lästare. Heltäckande för den här tiden utgör den skolets lärare och lärare.

Äldre. I den tiden mellan de nordiska skulpturen som inte utvecklas, är närmast skild af det i Ord och bild 1909, s. 515. — Söderman har den heliga konysholmen, Jacques Menal uppbyggd samma ämnar i en artikel i "Veckholmen" L. art. försänd af hölland 1910 sid. 97. Äfven den, som är en förändrad af Bormans de skulptörens skulpturen som skulpturen efter nästan sättes utvecklad. — Huru de af en för honom utvecklad, antas att denna konstverk — skulpturer-aktiva i (resterna, gubbi). Huru näst till skulpturen lever på en gång skulpturer-aktiva i (resterna, gubbi). Huru näst till skulpturen lever på en gång skulpturer-aktiva i (resterna, gubbi). Huru näst till skulpturen lever på en gång skulpturer-aktiva i (resterna, gubbi). Huru näst till skulpturen lever på en gång skulpturer-aktiva i (resterna, gubbi).

Yngre. Huru näst till skulpturen lever på en gång skulpturer-aktiva i (resterna, gubbi). Huru näst till skulpturen lever på en gång skulpturer-aktiva i (resterna, gubbi). Huru näst till skulpturen lever på en gång skulpturer-aktiva i (resterna, gubbi). Huru näst till skulpturen lever på en gång skulpturer-aktiva i (resterna, gubbi). Huru näst till skulpturen lever på en gång skulpturer-aktiva i (resterna, gubbi). Huru näst till skulpturen lever på en gång skulpturer-aktiva i (resterna, gubbi).

GÖSTA BERLINGS SAGA

INLEDNING

LI. PRÄSTEN

A

NDTLIGEN STOD

PRÄSTEN I PRÄSTÖLEN.

Församlingens hufvuden lyfdes. Så, där var han ändå dock! Det skulle ej blifva måstall denna söndagen så som den förra och många söndagar förr.

Prästen var ung, böig, smärt och strålbar. Och man tviflade emjån om öfver honom skulle kunna byggas en torn i marmor och uppkallat biblen efter den skönaste af ännare.

Prästen hade en skalds djupa ögon och en fältherrers fasta, runda haka, allt hos honom var skönt, fint, uttrycksfullt, genomglödligt, af snille och andligt lif.

Folket i kyrkan kände sig underligt kvalt vid att se honom sådan. Det var mera vant vid att han kom raglande ut från krogen i sällskap med glada kamrater, sådana som Beerecreutz, oförten med de tjocka hvita mustascherns, och den starke kapten Kristian Bergh.

Han hade supt så förlängt, att han ej på flera veckor kunnat sköta sin tjänst, och församlingen hade måst klaga på honom, först hos hans prost och sedan hos biskop och domkapitel. Nu var biskopen kommen till socknen för att hålla råds och visitation. Han satt i koret med fullkore på brosten,

skolprester från Karlstad och präster från grannförsamlingarna anto rundt omkring honom.

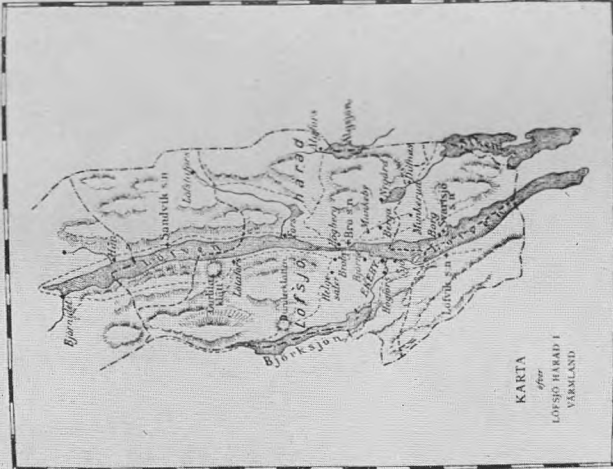
Det var ej tvifvel om att prästens uppförande gått öfver det tillåtnas grän. Då, på adertonhundrafyrtioåret, var man öfverens i fråga om att dricka, men denne man hade förunnat sitt ämbete för dryckenskaps skull, och nu skulle han försvara det.

Han stod på predikstolen och väntade, medan stas versten af predikstolspalmen sjöng.

Det kom en visket öfver honom, medan han stod på predikstolen. Han vände sig till kyrkan, funder. Han såg på bänkarna skärrna på liket, men bland bänkarna nere i kyrkan, bland uttraktshörnen i koret hade han funder, så funder. Det var en fende, som trampade orgeln, en fende, som spelade den. I kyrkostadernas bänk hade han funder. Alla hatade honom, alla ifrån de små barnen, som hurrts in i kyrkan, ända till kyrkvaktaren, en stel och styf soldat, som varit med vid Leipzig.

Prästen skulle ha velat stötta med på sina knän och bejda dem om förtämande. Men ög, omhullet därpå kom en dof vrede öfver honom. Han mindes nog barundan han varit, då han för ett år sedan besteg denna predikstol för första gången. Han var en adelfrman den gången, och nu stod han där och såg ned på mannen med guldkoret om halsen, som var dikkommen för att döna honom.

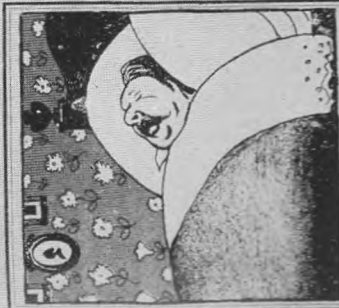
Medan han läste upp inbjudningen, sköfde

KARTA ÖFVER LOSSÖ HARADI VARALAND

slöheten av sig, och som utände om lynnen och
sätte ny glans på sjöns rösborna. Men den
historien hör inte hit.

När hosten var nitte och första stormen gick,
så kom svärningen i tusende tusental och sam
igenom spelkistan. Det var en avskedsmusk kan
man tro; frökavaler och mårar samlades för att
böra. Och den natten reste spelkistan till sjöss,
och så var det slut med hela härligheten.

SJUSOVAREN.

Kapellmästar Kreusberg var en man som al-
skade att sova om morgnarna, både därför att
han spelade i orkester om kvällarna och därför
att han drack flera än ett glas beer innan han
gick och läte sig. Han hade nog försökt stiga

képvisel, akinek úgyszólván egyetlen célja, hogy szembehelyezkedjék Massimo Bontempelli európaias irányzatával; továbbá 900 című francianyelvű folyóirata révén is meg akarja ismeretni a világgal ezen iskola vezetőit és tagjait.

Massimo Bontempelli egyéniségének, folyóiratának és céljainak ismeretése külön tanulmányra volna méltó. Most azonban megelégszünk annak a megállapításával, hogy Massimo Bontempelli a háború és a futurista forradalom után egy rendkívül érdekes művészeti irányzatot keltett életre, amelyben váltakozik az irónia és ábránd, a komolyság és képtelenség, visszaadva a legegyszerűbb és legbanálisabb napi eseményeket. A *Vita intensa* (*Bensőséges élet*), *Vita operosa* (*Dolgos élet*) és *Viaggi e avventure* (*Utazások és kalandok*), ahol a groteszk képektől a fantasztikumig csak egy lépés választ el bennünket; e lépés megtörtént *Eva ultima* (*Az utolsó Éva*) című legjellegzetesebb irodalmi *stupefacente*-vel (kábitószerral), melyet a modern irodalom csak nyújthatott nekünk. Több más íróval egyetemben, bejelentve a romantikus érzelmesség és a bölcselmi problémák irányzatának bukását, Massimo Bontempelli ma karddal a kezében védelmezi a fantázia jogait és realiztikus, de egyben metafizikus példával is előljárni készülő színpadi művével: *Minnie, la candida* (*A szemérmes Minnie*) és egy közelebb megjelenő regényével: *Il figlio di due madri* (*Két anya fia*).

Egyébként a *Ventenne onorario* (*A tiszteletbeli húsz évesek*) tagjai sem maradnak ölbetett kézzel: Alberto Savinio, Antonio Aniante, Pietro Solari, Corrado Alvaro stb. novella és regényköteteknek rendkívül gazdag sorozatát rendezték sajtó alá vagy készülnék megjelentetésükre.

Ezenkívül két elszigetelt és osztályban nem sorozható esemény ütött zajt az olasz irodalmi életben. Francesco Flora, D'Annunzio élesszemű kritikusa tollából került ki ebben az évben egy kimerítő tanulmány Benedetto Croce filozófiai egyéniségéről és egy egyensúlyozott és bonyodalmas regény: *La Città Terrena*, amelyben véleményünk szerint a szerző hasonló hibákat követ el, mint aminőket az igazságnak megfelelően ő maga kifogásolt az *Immaginario* műben; és Italo Svevo,

a trieszti író, aki néhány kezdetbeli sikertelenség után képes volt arra, hogy jó 25 éven át hallgasson, amikor végre is Benjamin Crémieux, Valéry Larbaud és James Joyce fedezték fel, újra megjelentette *Senilità* (*Végelgyengülés*) című, időrendben második regénykötetét, három műve között a legjobbat, a megfigyelés és lélekelemzés valódi kis remekművét.

A korszak legjellemzőbb sajátosságai közé tartozik a szerzők és a közönség menekülése a humor derűs és kevésbé exponált mezejére. A múlt évben Luciano Folgore az olasz költők két kötetnyi paródiájával ajándékozott meg bennünket, egybegyűjtve a legjellegzetesebb olasz költőket a XIX. századtól a mai napig. Ez évben Paulo Vita-Finzi szerepelt a prózaírás terén előkelő és éles kritikai szellemmel, Folgore karikázó munkájához hasonlóan. A *Fauno Giallo* (*A sárga Faun*) címmel a szerencséskezű humorista, Giuseppe Zucca szerkesztésében megjelenő füzetes sorozat adott legszélesebb teret egyenkint és csoportokban a legjobb olasz írók mulattató vénájának. Ezen a téren mint valódi *clou* jelentkezik Achille Campanile humoros regénye: *Ma che cos'è questo amore?* (*Mi célja hát e szerelemnek?*), amely néhány hó alatt négy kiadást ért el.

Nagy elterjedtségnek örvend még Olaszországban az utazási irodalom, amelynek szolgálatában szintén kiváló tollak működnek.

Kétségtelen, hogy az olasz közvélemény éppen úgy, mint a többi, kissé zavarban van néha a könyv vásárlása terén, tekintve a termelés bőségét és ehhez viszonyítva annak minőségét. Éppen e tájékozatlanság eloszlására kezdeményezte az értelmiségi körökben legjobban értékelt *La Fiera Letteraria* (*Az irodalom vásárja*) című lap a *Festa del Libro*-t (*A könyv ünnepét*), melyen a kiadók, könyvkereskedők, maguk a szerzők árulták a könyveket Olaszország legnagyobb városainak főterein és utcáin. A fasisztaszervezetek tagjai, Augusto Turatínak, a párt főtitkárának jelszava értelmében (*Libro e moschetto, fascista perfetto* — a könyv és a puská az igaz fasiszta) mindent elkövettek, hogy az ünnep a Mussolini szellemében újjászülött Olaszországhoz méltóan sikerüljön. És remélhető, hogy ez a tervezetések szerint évenként megismét-

lendő ünnep az olasz közönséget mindinkább megnyeri a könyvek vásárlására és lelkesíteni fogja a szerzőket, akik mindig készek arra, hogy kielégítsék a közönség örök szomját a művészi szépség és tökéletesség után.

(Róma.) *Enrico Rocca.*

A SZÉP SVÉD KÖNYVRŐL. A svéd nép könyvszerető nép. Ez érthető is abban a szerencsés országban, ahol nem akad analfabéta, ahol a könyv és az újság megtalálja útját az erdő legerjejtettebb mélyébe, vagy a legmagánosabb kis sziklás szigethez is. A svédek szeretik és szívesen vásárolják a jó és szép könyveket.

A háború előtt a svéd könyvkiadók német minta után indulva megkezdték az olcsó sorozatos könyvek kiadását. Már 25 óréért lehetett egy csinosan kiállított jó svéd könyvet kapni. Ebben a 25 órés sorozatban azonban nemcsak népszerű külföldi regények jelentek meg, hanem klasszikusok és svéd modern költők újabb munkái is. Így Strindberg, Selma Lagerlöf, Heidenstam legjobb műveit bármely svéd iskolás-gyermek megszerezhetette magának. — Mint szencziót említhetem, hogy még Dante Divina Commedia-ja is megjelent 25 órés kiadásban, illetőleg csak Dorée rajzai és a hozzáfűzött versek. Sőt a Nordiska Förlag megcsinálta azt, hogy 10 órés könyvsorozatot adott ki. Ez a sorozat föltétlenül szebb kiállítású és jobb papírosú volt, mint annak idején a Magyar Könyvtár sárga füzetkéi vagy az Olcsó Könyvtár fakó sorozata. Ilyen 10 órés kiadásban jelent meg pl. Jókai Mór egyik kis elbeszélése is. (Flykten. Nordiska Förlag, 1913.)

Ezek az olcsó könyvsorozatok azonban mégis lerontották a svéd könyvek finomságát és értékét. Az a veszedelem fenyegette a svéd könyveket, hogy hamarosan a napilapok sorsára jutnak. Az ember néhány fillérért megveszi őket és azután kiolvastva eldobja. Így — bár nem akarok ezektől az olcsó könyvsorozatoktól megtagadni minden jelentőséget — mégis csak örülni lehet, hogy a háborús évek után a munkabérek emelkedése és az anyag megdrágulása következtében a könyveknek ilyen nem egyszer válogatás nélküli tömegprodukciója megszűnt.

A modern svéd könyvművészet általában megtalálta azt a harmóniát, mely feltétlenül szükséges, hogy egy

belsőleg értékes könyv külsőleg is méltó formát kaphasson. Ezt a harmóniát a modern svéd könyvnyomtatás leegyszerűsített eszközökkel éri el. A szép svéd könyv külsőleg nem hivalkodik, megelégszik nemesen egyszerű vonalakkal, sokszor a legszükségesebb, de gondosan megválasztott tipográfiai változatokkal és egy finoman megrajzolt vignettával. Legtöbbször még a vignettát is elhagyja. Így pl. Norstedt egyik kiadványánál — Sigríd Undset regényénél — a címlap egy középkori kézirat kezdő sorait utánozza. Egyszerű, nemes az egész, mégis sokat fejez ki, mintha az egész könyv szigorú, szinte kolostori hangulatát tükröznék vissza. A modern svéd könyvnyomtatás általában nagy mérsékletet tanusít az összeállításban és a színekben, melyeket rendszerint pasztel-szerűen letompít.

A svéd könyvművészet a címlapot úgy tekinti, mint az épület homlokzatát. Kellemesebben, barátságosabban hat a szemlélőre egy mai modern lesímított homlokzat tompított egyszíneivel, mint a nyolcvanas évek gipszornamentikája és maltervirágos hivalkodó homlokzata, mely legtöbbször kényelmetlen, rosszul tervezett lakásokat takar el. A svéd könyv címlapja nem hivalkodó, nem valami színes takaró, hanem szimbolikus rövid program, mely mintegy sejteti, hogy a nemes egyszerű külső nemes tartalmat borít. Megjegyzem, hogy csakis a magasabb kultúrártékú svéd könyvekről szólok és nem sorolom ide a könnyebb szórakoztató ú. n. úti-olvasmányokat, amelyek között azonban szintén akadnak figyelemreméltó kiállítású könyvek.

Bibliofil szempontból a mai svéd könyvnyomtatók között az első helyet a Lagerström-testvérek foglalják el. A Lagerströmök önálló kiadói tevékenységüket a Nordisk Boktryckarekonst (Az északi könyvművészet) kiadásával kezdték meg 1899-ben. E szakfolyóiratnak egyrészt az volt a célja, hogy megteremtse az északi könyvnyomtatók közötti kapcsolatot, másrészt, hogy őket a modern európai könyvnyomtatás fejlődéséről pontosan tájékoztassa és így esztétikailag nevelje őket. Ezt a kettős célt a Lagerström-testvérek folyóirata, mely ma már a 28-ik évfolyamába lép, sikeresen elérte. E folyóirattal kapcsolatban vagy

tőle teljesen függetlenül a Lagerström-testvérek a bibliofilkiadások egész sorozatával gazdagították a svéd könyvpiacot. Kiadványaik közül csak néhányat akarok felsorolni. Így valóságos bibliofilszenczácó volt, midőn 1916-ban Lagerströmék megkezdték a *De hundra böckerna* című sorozat kiadását. Ezek mindössze 110 példányban jelentek meg, és pedig 70 példány hollandi kézzel merített papíron, 71—100-ig japán papíron és I—X-ig angol pergamenen. Az első szám *Seigneur Hans Hansson drömmar* (H. H. álmai) volt Oszkár Wieselgren magyaroztatásával. A második egy XVI-ik századbéli históriát újít fel: *Malin Stures bortrövande* (M. S. elrablása). Lagerströmék adták ki Isak Collijnnak, a stockholmi királyi könyvtár főigazgatójának nagy munkáját a régi svéd nyomtatványokról facsimilében (*Faksimileupplage af äldre svenska tryck.*) Az utóbbi években a Lagerström-testvérek újabb svéd folyóiratot adnak ki, a *Svensk Nyttokost* (Svéd iparművészet), melynek szerkesztője Nils Wollin ismert svéd műtörténíró.

Lagerströmék célja kiadványaikban a régi svéd nemzeti hagyományok felújítása, a régi betűtípusok megőrzése, egyszóval a svéd régi könyvkultúra beillesztése a mai modern keretkebe. Az ő működésüket a gyomai Kner-nyomdával hasonlíthatom össze, hiszen mind a ketten egy közös cél felé törekedtek, mind a kettőjüket ugyanaz a nemes láz hajtja. De míg a magyar pusztáról nehezebb és fáradságosabb az út a nagy kultúrcentrumok felé, addig a stockholmi könyvnyomtatónak úttörő munkájánál nem kellett súlyosabb akadályokkal megküzdenie.

A Lagerström-műhely egyik tulajdonosa 1906-ban megalapítja az első svéd könyvipari szakiskolát Stockholmban, melynek még ma is ő a vezetője. A természetes fejlődéssel jár, hogy a Lagerström-cég megbővült műhelye ma már üzleti nyomtatványokat is készít, különösen plakátokat, azonban ezeknél is vigyáz, hogy az üzleti érdekek ne nyomják el teljesen az esztétikai szempontokat.

A szűkebb téren mozgó Lagerström-műhely mellett a Norstedt-cég úgyszólván egyedül uralkodik a svéd tudományos és tankönyvelőállítás terén. Ez a régi és külföldön is jólismert könyvkiadóvállalat (alapították 1821-

ben), mióta a tudós Laurinok vették át, nagy gondot fordít kiadványainak külső kiállítására. A vállalat mai vezetője, Torsten Laurin, Svédország egyik legelőkelőbb ízlésű műgyűjtője, nagy gondnal válogatta meg munkatársait, kiknek sorában ott találjuk öcscsét, Carl Laurin műtörténetírót és doktor Lindblad esztétikusát. A Norstedt-cég tényleg új stílust teremtett a svéd könyvnyomtatás terén. A Norstedt-könyveket külsőleg jellemzi a fehér vagy igen világos boríték, melyet gondosan megrajzolt vignetta és a két színben tartott címszöveg élénkít. A betűi egyszerűek, kemények, de sohasem bántók, hanem kellemes olvasásúak. A szövegbe legszívesebben rajzokat helyeznek és már nyomdatechnikai szempontból is külön lapokra az illusztrációkat. Ujabb kiadványai közül bibliofil szempontból megemlítendőek a százéves jubileumuk alkalmával kiadott emlékkönyv (P. A. Norstedt & Söner 1823—1923) s Carl Laurin könyve: *Stockholm genom konstnärssögon* (St. a művész szemében 1920), azonkívül Böök professzor és Vilmos kir. herceg könyvei.

A Norstedtnél is régibb könyvnyomató cég Skandináviában Albert Bonnier, bár Stockholmban csak 1831-ben kezdte meg működését. Az Albert Bonnier könyvkiadóvállalat, melyet még ma is az unokák, illetőleg dédunokák vezetnek, — Karl Otto, Tor és Åke Bonnier — az északi országok legnagyobb könyvkiadó cége. Csak mint kuriózumot említem meg, hogy a cég alapítója a negyvenes években Bécsben és Budapesten is tanult mint könyvkereskedő. A svéd klasszikusok ma valamennyien Bonnier kiadásában jelennek meg. Kezdő svéd költő vagy regényíró számára máris sikert jelent, ha könyvét Bonnier kiadásra fogadja el. Bibliofil szempontból azonban Bonnier kiadványai nem jelentősek, inkább ezzel a szóval jellemezhetem, hogy kissé szárazak. Ujabbban ugyan kiadott néhány svéd klasszikust, így Bellmant, Strindberget, Lagerlöföt és Engströmöt, melyek kiállításukat tekintve Lagerström könyvei mellé helyezhetők. Így Yngve Berg lehelletlenül rokokórajzaival illusztrált 3 kötetes Bellmanja (1918) a leggondosabb Bellman-kiadások egyike.

Ritka nagy gondallal kiállított mű F. von Wright *Svenska Fåglar* (Svéd

madarak) 1924. évi új kiadása. A művet Ivar Häggström-cég adja ki, de a nyomdai előállítás A. Börtzell műhelyét dicséri. A hatalmas folio mű első kötete 146 svéd madár színes képét mutatja be. Az akvarellek rop-pant technikai jártassággal vannak reprodukálva és különösen elismerésre méltó a tollazat egymásba folyó lágy színeinek pontos visszaadása. Ugyancsak Börtzell műhelyét dicséri a fenti tudományos dízmunkához hasonló kiállítású nagy műve Lindman professzornak: *Bilder ur Nordens Flora*, mely 1922—1926. években jelent meg Wahlström & Widstram kiadásában (folio 3 kötet).

Fel kell még említenem a *Nordisk Familjebok* (Svéd nagy lexikon) új kiadását, mely úgy kiállítását, mint tartalmát tekintve, egyike lesz Európa legelőkelőbb és legizlésesebben kiállított lexikonainak. Eddig 6 kötete jelent meg.

A svéd vidéken is vannak kitűnően felszerelt könyvnyomtató műhelyek, melyeknek kiadásai méltán foglalhatnak helyet bármilyen kényes könyvgyűjtő asztalán. Így Uppsalában Almqvist & Wiksell 1925-ben adta ki Col-

lijn *Bock-och bibliotekstekniska studier* (Könyv- és könyvtártechnikai tanulmányok) című értékes szakmunkáját. A malmői múzeum kiadásában jelent meg Erik Wettergren díszmunkája: *The Modern Decorative Arts of Sweden*. A nagyszerű mű Edvin Lundgren betűivel készült a Malmö Grafiska Anstaltban. Göteborgban a Wezäta könyvkiadóvállalat a legnagyobb, mely üzleti szempontok mellett mindenkor szem előtt tartja a gondos művészi kiállítást is. A vállalat alapítója és évtizedeken át vezetője, Waldemar Zachrisson, alig néhány éve hunyt el (1922). Egyike volt a legderekabb és a legelkesőbb svéd könyvnyomtatóknak. Kiadványai közül megemlíthetem *Liber librorum*-ot, a könyvkereskedők emlékkönyvét (1919. 40 l.).

Tulajdonképpen csak a szép svéd könyvről akartam írni, mégis személyeket is fölemlítettem. De mint a művészeti terméket nem lehet elválasztani az alkotó művész személyétől, úgy a szép könyvet sem annak nyomtatójától.

(Stockholm.)

Leffler Béla.

